

Oud-minister en VN-gezant Jan Pronk: ‘Men was bevreesd voor Afrika’

Geen vliegtuig te klein of te krakkemikkig voor oud-minister en VN-gezant Jan Pronk om af te reizen naar oorlogs- of rampgebieden. Hij was erbij (‘dat moest’) en schreef het van zich af (‘dat hielp’). Na een plotse-linge hartaanval en bijbehorend herstel ligt er nu een boek.

Door Mieke van Dixhoorn

‘Als ik het in Den Haag had geregeld via de verzekering, was het nooit en nooit goedgekeurd.’ Jan Pronk, oud-minister en VN-gezant, zit vol anekdotes. Met name over de vele reizen die hij maakte naar oorlogs- en rampgebieden. Of dat nu verstandig was of niet. In gedachten is hij weer in Somalië. “We huurden een piepklein vliegtuigje in Nairobi (hoofdstad Kenia, red): de piloot en wij met z’n tweeën. Hij zei: ‘Ik zet je af en ga gelijk weer weg.’” Pronk is even stil en grinnikt. “Dus we stonden daar op het vliegveld vol rebellen, militairen en vooral veel wapens. Er was helemaal niks. Ik wilde naar de VN-compound in de stad. Een man bood aan ons te brengen. Maar tjá, je kan niemand vertrouwen. Dat was riskant, maar ik vond dat ik er moest zijn.” De politicus benadrukt dat zijn bezoekjes weliswaar gevaarlijk waren, maar dat het voor de hulpverleners veel gevaarlijker was. Toch: “Ik vertelde het ook niet altijd thuis. En ik liet het ook niet zo merken aan mijn collega’s. Zij gingen op officiële bezoeken. Ik ging gewoon.”

Nu Pronk aan het schrijven is geslagen, komen er dingen weer boven. “Mijn vrouw en kinderen wisten waar ik naartoe ging, maar ze hadden het niet echt door. Dat hoefde ook niet. Het is dat we er nu over praten. Mijn oud-medewerker Susan heeft mijn vrouw nu bijvoorbeeld verteld over onze reis naar Somalië in 1993. Toen zaten we óók in een heel klein vliegtuigje en we zagen ineens door het raam dat er vuur uit een van de motoren kwam. We moesten een noodlanding maken.” Hij lacht een beetje: “Tja, dat soort dingen gebeuren. Nee, dat heb ik niet verteld.” Zo zijn er veel meer verhalen. Over Bosnië, over Rwanda, over Soedan. Wat duidelijk wordt, is dat Pronk vindt dat hij op de grond moest zijn. Werken aan zijn deel van het probleem. Net als de artsen, net als de journalisten – voor wie hij veel ontzag koestert. “Uiteindelijk gaat het om het veld. Om Aleppo.” Als het kon, zou hij meteen teruggaan.

Ellende

“Wat er altijd uitspringt, is de ellende.

‘Het moorden was niet industrieel, zoals Hitler het deed’

De dood, het onheil. Dat blijft je bij. Je moet zorgen dat het je niet overwelddigt.” Pronk heeft een lange carrière achter de rug in de politiek en de wetenschap. Meerdere malen was hij minister namens de PvdA voor Nederland en hij bekleedde vele functies binnen de Verenigde Naties (VN). En alles wat hij meemaakte, schreef hij op. Sinds 1971. “Ik zag het Joop den Uyl (oud-premier, PvdA) doen en ik dacht: verrek.” Het resultaat: een enorm archief aantekeningen.

Maar zijn politieke memoires schrijven, zag hij niet zitten. Pronk trekt een gezicht. “Daar had ik nooit zo’n trek in. Ik vind het veel interessanter om over een thema te schrijven waar ik nauw bij betrokken was.” Zo ontstond het idee voor een serie. De geboren Scheveninger koos vijf casussen waarin hij een rol speelde. Die hij ‘van binnenuit’ kan belichten. En ook een beetje om rekschap af te leggen. De eerste is nu klaar en gaat over het Grote Merengebied in Afrika en de problematiek die daar ontstond tijdens en na de Rwandese genocide. “Voor mensen die geïnteresseerd zijn in het onderwerp, niet in mij.”

Waarom Rwanda als eerste tackelen? “Omdat het ‘t ergste was. Kijk, ik heb Darfur ook meegemaakt. Dat zijn vierhonderdduizend mensen. Je moet nooit vergelijken, het is allemaal even erg. Maar in Rwanda... het was zo’n massale... De massaliteit greep me erg aan in 1994. Zo veel mensen in zo’n korte periode. Bijna één miljoen zijn er vermoord, in drie maanden. Hoeveel moordenaars zijn er dan wel niet? Het is iets anders dan een leger of een kleine groep die zo veel mogelijk mensen uitmoordt. Het was niet industrieel, zoals Hitler het deed.”

Zowel in het gesprek als in het boek is goed te merken dat Pronk docent is in hart en nieren. Zijn antwoorden bevatten vaak onderdelen A, B en C, en hij is constant bezig te checken of zijn gesprekspartner het nog volgt en zelf nadenkt. Bij de presentatie van het boek illustreert oud-medewerker Susan Blankhart het mooi: “Wat denk je er zelf van? Op die vraag moesten we altijd voorbereid zijn.”

Het boek is erg feitelijk en gedetailleerd. Toch zijn er zeker kwetsbare momenten. Zoals de opening: Pronk staat op een brug in Rwanda vlak na het

| Foto: Piet Gispén

uitbreken van de genocide en telt de lichamen die onder hem voorbijdrijven. Honderd komen er langs in het halfluur dat hij er staat. Of hoe hij in de gangen van Hôtel des Mille Collines, bekend van de speelfilm ‘Hotel Rwanda’, elke keer weer die geur ruikt. De geur van massamoord? “Ik herkende het iedere keer als ik daar terugkwam. Misschien is het verbeelding, maar het was heel indringend. En in de tussentijd had ik hem ergens anders niet geroken. Dan kwam ik daar, en daar was ie weer.”

Pronk: “Ik ben nogal rationeel van karakter. Ik wil dingen begrijpen, analyseren, verklaren. Maar daar... Je hebt natuurlijk wel met emoties te maken. Ik probeer die te verwerken door hard te werken aan het onderwerp waar het om gaat. En ik schreef het diezelfde dag of avond weer weg. Je herbeleeft din-

gen als je ze op papier zet, en dan zijn ze ook een klein beetje verwerkt. Dat vind ik wel.”

Aandacht

Een belangrijk punt in de Rwandese crisis was aandacht. De wereld keek op veel manieren weg. Frustrerend? “In het begin wel, ja. Maar ik snapte het wel, want er kwam geen informatie naar buiten. Er waren geen journalisten. Daarom ben ik gegaan.” En hij nam een tv-ploeg mee, tevergeefs. “We stonden in Nairobi op het vliegveld om naar Kigali (hoofdstad Rwanda, red.) te gaan. Maar toen kwamen we in contact met de bemanning van ons vliegtuig. Die zeiden dat het gevaarlijk was. De bemanning zelf, geen derden. Ze hadden het nodige meegemaakt.” Het vliegveld aldaar werd beschoten en

gebombardeed. “Toen zei de cameraman: ‘Ik ga niet.’ Susan was doodeerlijk: ‘Ik durf niet, ik heb kinderen.’ Nogal logisch. Dus ging het niet door. Maar ik moest gaan.”

Meerdere malen refereert Pronk aan de actie die radio-host Frits Spits opzette voor Rwanda: ‘We zijn allemaal getuige’. “Dat vond ik fantastisch. Het had ook politieke consequenties, want het is niet zo makkelijk voor Kamerleden of het kabinet om zoiets te negeren.” Zo kwam er bijvoorbeeld geld om gevangenen te bouwen in Rwanda. Toch was het kabinet-Lubbers een probleem. Terwijl Pronk heen en weer ging om informatie in te winnen en met mensen te praten, rees de vraag of er een nieuwe VN-missie zou komen en of Nederland soldaten zou sturen. De beslissing werd almaar uitgesteld.

‘Als je het gevoel hebt dat je niks kan, zak je weg’

Terwijl Pronk in het vliegtuig zat, op weg naar Nederland om te rapporteren, werd besloten om geen bijdrage te leveren. Lachend denkt hij terug: “Ik had dat eerlijk gezegd een klein beetje verdrongen. Als je het echt als een nederlaag ervaart, wordt het moeilijk. Je moet altijd weer iets anders verzinnen. Begrijp je?” Serieus: “Het was ook niet alleen maar Nederland. De hele wereld durfde niet. Het punt is dat als Nederland het doet, de anderen ietsje gauwer over de brug komen. Maar je kan niet altijd vooroplopen. En men was bevreesd voor Afrika.”

Focus

Het boek is opgedragen aan de mensen die begin vorig jaar Pronks leven reddden. Op vakantie in Bern (Zwitserland) kreeg hij plotseling een hartaanval.

“Het had weinig gescheeld. Ik dacht op een gegeven moment dat ik niks meer kon. Alles heb ik afgezegd. Ze zeiden: ‘Niet meer vliegen, niet meer hoog wonen’, we zaten zelfs te denken aan een traplift.” Pronk kijkt veelbetekenend over de rand van zijn bril. Maar denken kon hij wel. En met twee maanden vertraging (‘ik kon niet aan mijn bureau zitten’) kwam het boek gewoon af. Het hielp. “In je herstelperiode gaat het om de focus. Dat heb je nodig. Voor mij was dat denken, analyseren en schrijven.

CRISIS IN RWANDA

In 1994 werden in een periode van honderd dagen tussen de 500.000 en 1 miljoen mensen vermoord. De onderdrukte Hutu’s hadden het gemunt op de elite van het land, de Tutsi’s. Een internationale vredesmacht was in de regio gestationeerd, maar had een te krap mandaat van de Verenigde Naties (VN). Daardoor konden zij niet ingrijpen. Dit kwam de VN op felle kritiek te staan. De crisis zorgde voor enorme vluchtelingenstromen naar omliggende landen als Oeganda en Zaire. Levensomstandigheden in de kampen waren erbarmelijk. Door ziekte, maar ook door roofpartijen en verwarring omdat moordenaars en slachtoffers niet van elkaar te onderscheiden waren. In deze tijd reisde Jan Pronk als minister meerdere malen naar het gebied en onderhandelde hij met alle hoofdrolspelers.

Dat zou ik nog kunnen. Als je het gevoel hebt dat je niks kan, zak je weg.” Inmiddels gaat het weer een stuk beter met Pronk. “Dat zie je toch ook wel? Ik sport nu drie keer in de week. In het zwembad aan de Mauritskade. Daar heb ik in 1949 leren zwemmen.” Het volgende boek zal gaan over Suriname. “Daar is al heel veel over geschreven. Door journalisten en historici. Hele goede! Maar niet van binnenuit. Zo’n heel proces waar ik zelf bij zat. Ik geloof dat ik wel iets kan toevoegen.”

Jan Pronk, ‘Strijd rond de grote meren, Onderhandelen over vrede en recht in het hart van Afrika’. Uitgever: LM Publishers. Prijs: € 24,50.

PROF. DR. JAN PRONK

Geboren: Scheveningen, 1940
Opleiding: Zandvlietcollege (gymnasium), economische wetenschappen Erasmus Universiteit Rotterdam
Carrière: Tweede Kamerlid (1971-1973 en 1997-1980), minister van Ontwikkelingssamenwerking (1973-1977 en 1989-1998), minister van VROM (1998-2002), adjunct-secretaris UNCTAD (1980-1985), bijzonder hoogleraar (Den Uyl-leerstool, UvA), speciaal VN-gezant voor duurzame ontwikkeling (2001-2003), hoogleraar Institute of Social Studies (2003-2017), speciaal VN-gezant in Soedan (2004-2006)
Privé: Gehuwd, twee kinderen en drie kleinkinderen